

DIAGNOSTIKA CHOVÁNÍ

ÚVODEM

- Chování žáka je jedním z klíčových faktorů školní úspěšnosti.
- Poruchy chování se objevují opakovaně ve vědeckých studiích na vrcholech žebříků důvodů pro předčasný odchod ze vzdělávání a pro školní podvýkon.
- Mít ve třídě žáka s nestandardním chováním může být náročné jak pro učitele, tak pro spolužáky.
- Největší zátěž však mnohdy zažívá dítě samotné, zejména ztrácí-li pro své projevy postupně nejen kamarády, ale i podporu nejbližších dospělých.
- Je jedním z našich úkolů hledat prostředky, jimiž můžeme žákovi pomoci usměrnit a kultivovat jeho projevy do podoby, která bude lépe přijímána okolím.
- Heterogenita složení žáků ve třídě, pestrost jejich chování i vzdělávacích potřeb vyžaduje od učitele vysokou úroveň diagnostických kompetencí.

CO JE MOŽNÉ REALISTICKY OČEKÁVAT

- Pokud uvažujeme o tom, jak změnit rušivé chování našeho žáka, musíme si při tom klást správné otázky a cíle.
- Pozor, většinou neplatí, že porucha chování dítěte je vždy známkou pokaženého charakteru nebo výchovy rodičů.
 - To logicky vede ke snaze změnit chování dítěte „opravením“ jeho špatného přístupu, morálky, charakteru nebo usměrněním nezodpovědných rodičů.
- Spolupráce s rodiči je klíčová, ale
 - u dětí s objektivními problémy v impulzivité, sebeřízení, rozklíčování sociálních situací, pozornosti a v jiných podobných oblastech mohou být rušivé projevy také trvalou zdravotní kondicí s původem v odlišném vývoji některých funkcí centrální nervové soustavy. Bez doprovodné terapie není možné očekávat změnu

TYPICKÉ SITUACE

- Adaptace na (nové) podmínky ve škole (vstup, přechod)
- Adaptace na nové vyučující a jejich specifika
- Reaktivní stavy (rozvod, COVID, onemocnění...)
- Problematické rodinné zázemí
- Nediagnostikované SPU, PAS...
- Problémové chování jako takové (DVO)

- ...různé příčiny vyžadují různá řešení

METODY – ŠKOLNÍ ANAMNÉZA A ANALÝZA DOKUMENTACE

- Nesmíme porušovat ochranu osobních údajů –vyplácí se spolupracovat s rodiči a vyžádat si starší informace buď jejich prostřednictvím přímo, nebo alespoň na základě jejich písemného zplnomocnění.
- V dokumentaci sledujeme vývoj chování, které nás zajímá v kontextu času, školních výsledků, zapojení do skupiny vrstevníků, vztahu k autoritě učitele... Pokud dítě pracuje podle individuálního plánu, je cenným zdrojem informací i ten – zejména pokud škola provádí pravidelné vyhodnocování jeho průběžné efektivity.

METODY – ANAMNÉZA (ANAMNESTICKÝ ROZHOVOR S RODIČI)

- jestli se dítě doma chová stejně, jako ve škole;
- kdy nestandardní projevy v chování začaly a co jim předcházelo (případně zda se objevují v rodině ještě u někoho dalšího);
- anamnestické údaje o tom, jak probíhal vývoj dítěte, vč. jeho dosavadního vývoje školního;
- informace o zdravotním stavu dítěte a o závěrech spolupráce s lékaři, případně jinými odborníky;
- údaje o aktuálních i minulých náročných životních situacích, které na dítě a jeho jednání mohou mít vliv, o ekonomické situaci rodiny a materiální podpoře dítěte;
- jaké má dítě podmínky k učení doma;
- jaká je kultura a filozofie rodiny, jakých si cení sociálních kompetencí a osobnostních vlastností, jaké volí výchovné přístupy;
- o osobnosti dítěte, jeho zájmech;
- co již rodiče pro korekci chování dítěte vyzkoušeli a s jakým výsledkem;
- hypotézy rodičů o možných příčinách nestandardního chování a jak si mohou být rodina a škola vzájemně při řešení nastalé situace prospěšné.

METODY - POZOROVÁNÍ

- frekvenci výskytu nějakého projevu za určitou časovou jednotku (zaznamenáváme většinou do připraveného pozorovacího schématu);
 - v jakých situacích se projev vyskytuje a v jaké intenzitě;
 - co předchází demonstraci projevu v chování žáka (co se stalo těsně před);
 - co mu tento vzorec chování přináší ve svém důsledku za společenský zisk (zvýšenou pozornost, vyhnutí se zátěži);
 - účinek našich opatření na chování žáka a co při jeho motivaci skutečně pomáhá a co ne;
 - vlastní reakce na chování žáka a jak se promítají do naší práce s ním (měníme tón hlasu, pozornost vůči žákovi apod.);
 - jak na chování žáka reagují vrstevníci, kolegové, rodiče a jak žák tuto reakci reflektuje.
 - Žáka můžeme kromě přirozených podmínek sledovat i v cíleně navozených situacích (výborné pro ověření některých hypotéz – ale nemůžeme cíleně navozovat situace traumatizující).
- **Klíčový doplněk všech ostatních metod**

METODY – ANALÝZA PRODUKTŮ (ŠKOLNÍ PRÁCE, PORTFOLIO)

- Ve vztahu k chování hledáme zejména:
- jeho dopady na výkon (zda se v písemných pracích žáka objevují chyby způsobené zbrklostí, nepozorností; jak je výkon ovlivňován demotivací, úzkostí, zanedbáváním povinností; zda jsou ve výsledcích žáka výkyvy v čase; jaký podíl má náročné chování žáka na jeho výukovém selhávání; zda domácí příprava nese známky podpory rodiny apod.),
- postoje, potřeby a hodnotové zaměření žáka jako východisko k porozumění motivaci jeho chování a možné příčiny specifického chování žáka (rozbor kreseb, školních prací, do nichž se projikují žákovy vnitřní myšlenky, zážitky, postoje).
- Portfolio nabízí možnost sledovat vývoj problému v čase

METODY - ROZHOVOR

- Vhodný čas a místo
- Vhodné emoční ladění (zejména učitele; časový odstup od události)
- Pozornost dítěte (nemá zároveň vykonávat jinou aktivitu)
- Pozor na sugestivní otázky
- Pozor na popis chování (ne hodnocení)

METODY – DOTAZNÍKY, ŠKÁLY

- Celá řada metod
- U škál možnost tvorby vlastních, ve vztahu ke konkrétním aktivitám
 - Líbilo, nelíbilo, smajlíky

METODY – STANDARDIZOVANÉ TESTY

- Ve spolupráci s ŠPP, PPP
- Pozor na využití metod využívaných při standardní diagnostice (opakování pak dalšími odborníky není možné)
 - Např. sociometrie
- Uvědomit si limity vlastní odborné kompetence
 - Typicky u projektivních metod (kresba stromu, postavy...)

METODY - SEBEHODNOCENÍ

DNES JSEM:	Jak to vidím JÁ	Jak to vidí SPOLUŽÁK	Jak to vidí UČITEL
•naslouchal bez přerušování druhým, když něco říkali	: -)	: -(: -)
•se přihlásil, než jsem promluvil	: -)	: -)	: -)
•udělal pro někoho ve třídě něco hezkého	: -)	: -)	: -)

METODY – DIAGNOSTIKA JAKO SOUČÁST IVP

- Pedagogická diagnostika je povinnou složkou individuálního vzdělávacího plánu dítěte (pokud se dítě podle něj vzdělává).
- Pedagogická diagnostika zde slouží ke konkretizaci potřeb žáka ve vyučování a je východiskem pro plánování účinných opatření v kontextu dané školy, kolektivu třídy, právě probíraného učiva, osobnosti a výukových stylů učitelů, kteří s dítětem pracují.
- V individuálním vzdělávacím plánu (ale vlastně kdykoli pracujeme s dítětem s náročným chováním) nezapomínáme na průběžné vyhodnocování efektivity realizovaných opatření.
- Zabýváme se tím, jaký žák udělal za stanovenou jednotku času posun a co k němu přispělo nejvíce.

METODY – AUTODIAGNOSTIKA UČITELE

- Reflektivní deník, poznámky
- Hospitace, supervize
- UPV...

SÍŤOVÁNÍ – JE TO KOLEKTIVNÍ SPORT

- **Pedagogicko-psychologická poradna:** pomůže nám zejména s náročným chováním, které se objevuje v souvislosti s výukovými nezdary, výchovou, vývojovými poruchami chování, náročnými životními situacemi, nebo pokud máme podezření, že příčinou nestandardního chování žáka mohou být narušené vztahy ve třídě. Možnosti poradenství ale mohou překračovat zakázky, u nichž je potřeba akutní zdravotnická léčba (poruchy chování v souvislosti s depresí, traumatem, duševním onemocněním) a kdy je náročné chování již ve stadiu, které nelze řešit ambulantně. Jen omezené možnosti má poradenská služba také u rodin, které její služby odmítají. Sezení si sice lze „vynutit“ v indikovaných případech přes OSPOD, ale při skutečné opozici rodiny pak probíhá mnohdy jen formálně, bez větších výsledků.
- **Speciálně pedagogické centrum:** na něj se obracíme zejména s problémovým chováním, které se vyskytuje sekundárně u žáků se zdravotním postižením (nejčastěji to pravděpodobně budou děti s poruchami autistického spektra – PAS).
- **Středisko výchovné péče:** se zaměřuje přímo na práci se žáky s poruchami chování. Na rozdíl od dvou výše zmíněných poradenských zařízení má možnost pracovat se žákem v rámci osmítýdenního diagnosticko-terapeutického pobytu a organizuje i víkendové pobyty. Nabízí ale i služby ambulantní. Pobyt zde jsou dobrovolné a určitou část nákladů si rodina hradí sama. U rodin ve složitě sociální situaci však sociální odbory většinou na tyto náklady rodině přispějí. Dobrovolný pobyt lze také vyžádat ve výchovných ústavech, kde ale hodně závisí na volné kapacitě zařízení – přednost mají děti umístěné soudem.
- **Dětský psychiatr:** se preventivně zapojuje vždy u dětí, které jsou zvýšeně agresivní, které se toulají, sebepoškozují, u nichž může náročné chování souviset s nápadně zhoršeným psychickým stavem nebo s podezřením na přítomnost duševní poruchy.
- **Klinický psycholog/terapeut:** je nejlepší volbou zejména v případech, kdy dáváme náročné chování do souvislosti s hlubšími osobnostními problémy dítěte. Pomohou společně s psychiatrem s náročným chováním, které je spojeno s úzkostmi, depresemi, traumaty apod.
- **Krizové centrum:** je dobrou volbou zejména pokud máme podezření, že potíže v chování souvisí s možným týráním a zneužíváním dítěte nebo s jinou výrazně náročnou životní situací rodiny. V těchto případech plníme i oznamovací povinnost vůči OSPOD a policii.
- **Poradny pro manželství, rodinu a mezilidské vztahy:** zaměstnávají odborníky na řešení vztahových a komunikačních problémů v rodině, pomohou proto v případech, kdy náročné chování dítěte souvisí s rozvodovou problematikou, se zátěží z tahanic rodičů o svěření dítěte do péče apod. Péče sice cílí většinou více na rodiče, ale změna atmosféry v rodině se pak může odrazit i na chování dítěte.
- **K-centra a další organizace, které se zaměřují na práci s klienty v riziku vzniku závislosti**
- **Neziskovky (Vigvam, Meta...)**

CVIČENÍ

1. Žák nevhodně komentuje výuku
2. Žák napadá spolužáky se sexuálním podtextem
3. Žák zapomíná pomůcky
4. Žák pláče při jakékoli testové situaci
5. Žák nosí do školy nebezpečné předměty
6. Žák ve škole nemluví
7. Žák nerespektuje pravidla pro skupinovou práci (nechce pracovat ve skupině)

PROBLÉMY V CHOVÁNÍ ŽÁKŮ - TEORIE

SEMINÁŘ

ČTYŘI CÍLE NEVHODNÉHO CHOVÁNÍ (R. DREIKURS)

- každé chování dítěte má určitý cíl a dítě k němu má konkrétní motivaci
- Rudolf Dreikurs (žák A. Adlera) - 4 cíle, kterých dítě svým chováním chce dosáhnout, aby získalo pocit, že náleží do skupiny a je respektováno. Jedná se o cíl získat pozornost, pomstu, moc nebo se vyhnout neúspěchu.
 - **Pozornost** – dítě někam patří pouze tehdy, když si ho někdo všímá nebo mu někdo slouží. Mylné přesvědčení dítěte: *„Pocit sounáležitosti mám jen tehdy, když si mě lidé všímají.“*
 - **Moc** – dítě někam patří pouze tehdy, když poroučí, je pánem, dokáže-li, že nikdo nebude rozkazovat a poroučet mu. Mylné přesvědčení dítěte: *„Součástí skupiny jsem jen pokud se sám rozhoduji, jsem silný a dokážu se vzepřít autoritě.“*
 - **Pomsta** – dítě někam patří pouze v případě, když ubližuje a má právo ubližovat a pomstít se jiným. Mylné přesvědčení dítěte: *„Když mě ostatní zraňují, mám právo jim to vracet.“*
 - **Vyhnout se neúspěchu** - svůj boj o nalezení místa ve společnosti prohrálo; přesvědčení dítěte, že by úspěchu stejně nedosáhlo; někam patří pouze v tom případě, jestliže přesvědčí ostatní, že od něho nemají nic očekávat. Mylné přesvědčení dítěte: *„Jsem neschopný a bezmocný.“*

STRATEGIE ŘEŠENÍ NEVHODNÉHO CHOVÁNÍ

- **Typ chování: upoutávání pozornosti**

- Nepodlehňte pokušení žáka přemlouvat, nutit nebo reagovat nepřiměřeně.
- Stanovte, jakým způsobem budete žákovi věnovat pozornost.
- Podporujte kladné chování.
- Typ chování: Boj o moc

- **Nevyhrocujte konflikt.**

- Ponechte žákům určitou svobodu rozhodování.
- Naučte žáky, jak mají správně usilovat o získání autority a jak mohou s mocí konstruktivně nakládat.
- Při hodině žákům poskytněte smysluplným způsobem prostor k aktivitě.

- **Typ chování: Snaha pomstít se**

- Nedávejte najevo, že vás žákovo jednání zraňuje.
- Projevte zájem o žáka.
- Buďte vstřícní a věřte svým žákům.
- Typ chování: Usilování o soucit

- **Zadávejte úkoly na takovém stupni obtížnosti, která je pro žáka odpovídající.**

- Nelitujte, nesympatizujte, nekritizujte.
- Povzbuzujte u žáka veškeré pozitivní snahy.
- Nebuďte hrubí, buďte však pevní ve svém očekávání.

ZDROJE

- <http://katalogpo.upol.cz/metodika-identifikace-socialniho-znevychodneni/3-vybrane-oblasti-pedagogicke-diagnostiky/3-5-pedagogicka-diagnostika-chovani-zaka/>
- Swierkoszová, J. (2008). Specifické poruchy chování. Diagnostika – reedukace. Ostrava: Ostravská univerzita.
- Ptáček, R. (2006). Poruchy chování v dětském věku. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí.
- (<http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1378735909.pdf>)
- www.odyssea.cz – metodiky k osobnostní a sociální výchově s náměty
- <http://www.ppppraha7a8.cz/files/chovani%20zaka%20dotaznik.pdf> – škálový dotazník problémového a rizikového chování, využitelný i pro učitele
- http://www.psychodiagnostika-sro.cz/cz/Katalog_popis.asp?kod=584&ZozArg=1&Kateg=2 – odkaz na dva dotazníky PhDr. Antonína Mezery k výskytu atypických projevů školního a sociálního chování (nutno zakoupit)
- www.uzis.cz/cz/mkn/ – vstup do Mezinárodní klasifikace nemocí, kde lze nalézt přehled „oficiálních“ poruch chování
- http://www.oazlin.cz/prevence/9_2_4.php – stránky SOŠ ve Zlíně, zabývající se poruchami chování a primární prevencí sociálně patologických jevů